

נרמול היחסים בין ישראל לאיחוד האמירויות – האם על חשבון הפלסטינים?

קובי מיכאל ואודי דקל

הסכם הנורמליזציה בין ישראל לבין איחוד האמירויות הערביות, שעליו הוכרז בחגיגות ב-13 באוגוסט, פוגש את המערכת הפלסטינית באחד מרגעי החולשה האסטרטגית הבולטים שלה מאז כינונה. בכירי הרשות הפלסטינית הגיבו בכעס עצום, מהול בתסכול עמוק. הרשות איבדה נכס חשוב - כוח הווטו על נורמליזציה בין ישראל לעולם הערבי. אולם, דווקא בתנאים שנוצרו, ראוי שישאל תנקוט גישה תומכת ומרחיבה כלפי הרשות, שתבוא לידי ביטוי בתמורות שישפרו את אפקטיביות שליטתה בשטח, ובתוך כך חידוש מנגנוני התיאום הישיר עם כוחות הביטחון הישראליים. כן ראוי לשלב את הרשות הפלסטינית במיזמים כלכליים וטכנולוגיים שיפותחו בין ישראל לאיחוד האמירויות, כך שתהיה חלק משיתוף הפעולה האזורי ותיהנה מיתרונותיו.

הנושא הפלסטיני היה במשך שנים ארוכות רכיב חשוב ואף מרכזי בסדר היום של העולם הערבי, אלא שהתהפוכות שהתרחשו במזרח התיכון בעשור האחרון ומאמצי איראן וטורקיה להרחיב את השפעתן האזורית, לצד אתגר הסלפיה-ג'יהאדיה ומעל אלו התייצבותו המופגנת של ממשל הנשיא דונלד טראמפ לצד ישראל, שחקו את חשיבותה של הסוגייה הפלסטינית בסדר היום האזורי והערבי. ההנהגה הפלסטינית הבינה את ההשפעה השלילית של השינוי במעמדה ביחס לישראל, אך עדיין טיפחה תקווה שלמצער תישמר מחויבות ערבית בסיסית כלפי הפלסטינים, כך שמדינות ערב, בדגש על מדינות המפרץ, תימנענה מכינון קשרים רשמיים ונורמליזציה עם ישראל, בהתאם לעקרונות "היוזמה הערבית".

בינואר 2020 הציג נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ את "עסקת המאה" לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. מתווה העסקה הוצג כפרדיגמה חדשה לפתרון הסכסוך ולעיצוב ארכיטקטורה מזרח תיכונית חדשה, על בסיס קואליציה ערבית-אמריקאית-ישראלית. התוכנית משנה את העקרונות שהנחו את התהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים בשלושת העשורים האחרונים, ובין היתר מערערת על ההנחה שהזמן פועל לטובת הפרויקט הלאומי הפלסטיני וכי בחלוף הזמן תכפה הקהילה הבינלאומית על ישראל את התנאים הפלסטינים להסדר. כן שוללת התוכנית את הדרישה הפלסטינית של "הכול או לא כלום" וגם את כוח הווטו הפלסטיני על כל הסדר שלא יספק מענה שלם למאוייהם. הרשות הפלסטינית ושאר הזרמים הפלסטיניים, שראו במתווה טראמפ מענה לדרישות הימין בישראל בהובלת ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו, שללו אותו נחרצות ואף גינו את הנשיא ועלבו בו בפומבי.

היה זה מסמר נוסף בארון הקבורה של יחסי ההנהגה הפלסטינית וממשל טראמפ. ההכרזה הפלסטינית על ניתוק היחסים עם הממשל הסבה לרשות הפלסטינית נזק מדיני ופגיעה כלכלית קשה. בניסיון לצמצם נזקים למעמדה ולמצוקתה הכלכלית, השליכה הרשות את יהבה על הקהילה הבינלאומית שהתנגדה למתווה טראמפ וגם על גיבוי העולם הערבי. לרגע נדמה היה שתוכנית המאה תצטרף ליתר התכניות המעלות אבק על מדף ההיסטוריה. אלא שעד מהרה

ניחתה על המחנה הלאומי הפלסטיני מכה נוספת – הודעת ראש הממשלה נתניהו על כוונת החלת הריבונות - סיפוח חד-צדדי ישראלי של שטחים בגדה, בהתבסס על שטחים המיועדים לישראל במפת מתווה טראמפ. נתניהו הבהיר כי נקרתה בפני ישראל הזדמנות חד-פעמית, בגיבוי ממשל טראמפ, לשנות את המציאות בזירת הסכסוך. לדבריו: "עד היום ישראל תמיד הייתה זו שצריכה לוותר, למסור, להקפיא ולסגת... עכשיו בא הנשיא טראמפ ואומר כי הפלסטינים הם אלו שצריכים לוותר".

לאחר הקמת ממשלת האחדות בישראל, שהסיפוח נכלל בקווי היסוד שלה, הכריז נשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס על הפסקת התיאום הביטחוני עם ישראל ודחיית קבלת כספי הסילוקין. במקביל השקיעה ההנהגה הפלסטינית מאמץ נמרץ לגייס את הקהילה הבינלאומית נגד יישום כוונת הסיפוח. ואכן, האיחוד האירופי, המפלגה הדמוקרטית בארצות הברית ומדינות נוספות יצאו נגד הכוונה והיו שאיימו בהטלת סנקציות על ישראל אם הסיפוח ימומש. גם בעולם הערבי נשמעה ביקורת נגד הסיפוח, אם כי רפה. בד בבד, המערכת הפלסטינית התארגנה להנעת מאבק עממי נרחב, לא חמוש, כדי לבלום את מהלך הסיפוח, ורוחות פיוס החלו לנשב בין פת"ח וחמאס. אולם, הציבור הפלסטיני נותר ספקן וביקורתי לגבי שתי ההנהגות, ואלו התקשו לגייס את הציבור למחאה פעילה ונרחבת.

ואז הגיעה המכה השלישית. על בסיס הרעיון האסטרטגי של מתווה טראמפ לכינון ברית ערבית-ישראלית אזורית, בעיקר נגד האיום האיראני, ובתיווך צוות הנשיא טראמפ, הכריזו איחוד האמירויות וישראל על כינון יחסים רשמיים ונורמליים. את התנאי שהציב להסכם נסיך הכתר של איחוד האמירויות מחמד בן זאיד - ביטול מהלך הסיפוח, וזאת בגיבוי יועץ הנשיא טראמפ ג'ארד קושנר, ניתן לראות כהישג עבור הפלסטינים וכך הקפידו להציגו גם האמירתיים. ראש הממשלה נתניהו ניסה לרכך את ביטול הסיפוח באמרו שמדובר בהשעיה זמנית וכהיענות לבקשת הנשיא טראמפ. מיד לאחר ההכרזה הרשמית רבו שמועות כי איחוד האמירויות היא ראשונה בין מדינות המפרץ שיכוננו בקרוב יחסים נורמליים עם ישראל.

עבור ההנהגה הפלסטינית הייתה זו מכה הקשה ביותר, כי למעשה נשלל מהם כוח הווטו על נורמליזציה ביחסי ישראל עם מדינות ערב, כל עוד לא הושג הסדר כולל מוסכם להקמת מדינה פלסטינית על בסיס גבולות '67, שבירתה מזרח ירושלים, עם זכות שיבה לפליטים. בה בעת התנדפו גם עקרונות היוזמה הערבית. באחת קרסה אסטרטגיית הפעולה הפלסטינית, ישראל זכתה בנרמול יחסים עם מדינה ערבית חשובה שלא כתוצאה מיישוב הסכסוך עם הפלסטינים.

אחרי שלב הלם קצר, פצחה ההנהגה הפלסטינית בהכרזות בוטות. דובר נשיאות הרשות, נביל אבו רדינה, מסר כי ההנהגה הפלסטינית מגנה את ההסכם בין איחוד האמירויות לישראל, וכי עבורה מדובר בצעד המחרב את יוזמת השלום הערבית, את החלטות הפסגות הערביות והאסלאמיות ואת הלגיטימציה הבינלאומית, ומבטא תוקפנות כלפי העם הפלסטיני וזלזול בזכויותיו. הפלסטינים קראו לכנס ישיבה דחופה של הליגה הערבית ושל ארגון שיתוף הפעולה האסלאמי כדי לדחות את ההסכם. ראש הלשכה המדינית של חמאס, איסמעיל הניה, שוחח עם נשיא הרשות, עבאס, והדגיש את התמיכה בהנהגה הפלסטינית ובו אישית. הניה אמר כי הוא מוכן לכל פעולה משותפת תחת ההנהגה הפלסטינית.

משמעויות

להסכם בין ישראל לאיחוד האמירויות מגוון השלכות אפשריות על עתיד הרשות הפלסטינית. ראשית, זו מכה קשה ליוקרתו של הנשיא עבאס והמחשה לכישלון אסטרטגיית הלעומתיות שלו נגד ישראל בזירה הבינלאומית והאזורית. לפיכך, צפויה החרפה במאבקים בשורות הפת"ח על ההנהגה לקראת תום כהונתו. אפשר אף שיהיו מועמדים להנהגה, שיחתרו להדחה שקטה של המנהיג הוותיק, שכשל לקדם עצמאות פלסטינית באמצעות מהלכים מדיניים ומאבק עממי. למאבק הירושה עשוי לחזור מחמד דחלאן, הנתמך על ידי איחוד האמירויות. מעמדה המשודרג של האמירויות בעיני ישראל והממשל האמריקאי, וכן קרבתה לערב הסעודית ולמצרים, המפגינה גם היא יחס מיוחד לדחלאן, עשויים לשפר את מעמדו ולעודד את שאיפותיו לשוב למאבק הירושה. בכל אופן, חוסר ההסכמה בין המחנות היריבים וחוסר האמון הציבורי בשתי ההנהגות - הרשות וחמאס - בולמים התייצבות אחרי מנהיג אחר, כך שצפוי כי המערכת הפלסטינית תמשיך להתאפיין באי-יציבות.

שנית, למרות שחמאס התייצבה מאחורי עבאס במאבק נגד ההסכם בין ישראל לאיחוד האמירויות, היא מזהה בהתפתחות הזדמנות להוביל את סדר היום הפלסטיני. לדידה, כישלון הרשות הפלסטינית הוא כישלון אסטרטגיית המאבק המדיני והעממי, ואישור לצדקת "ההתנגדות", קרי המאבק המזוין. ייתכן שחמאס תזהה שעת כושר לשפר עמדות בגדה המערבית, גם בשיתוף פעולה עם גורמים מיליטנטיים בפת"ח הקוראים לחידוש המאבק האלים.

שלישית ובהקשר זה, ג'בריל רג'וב קרא לפעילי תנועת הפת"ח להניח אינטרסים אישיים בצד, לפעול יחד ולהסלים את "ההתנגדות" לכיבוש, וזו הדרך שבה יש לפעול כדי להכשיל את תוכניותיה של ישראל, גם אם ידרשו לכך "שהידים" – כלומר פיגועי טרור. רג'וב הכריז כי כל השטחים הפלסטיניים ייכנסו לכוננות עממית כדי להעביר לישראל מסר שאינה יכולה לחיות בשלווה, אלא אם הפלסטינים יחיו בשלום, וכן על מוכנות להגיר דם פלסטיני כדי לגרום למבוכת מדינות ערב, המקיימות יחסים עם ישראל.

ורביעית, קטר וטורקיה, ינסו לנצל את המצוקה הפלסטינית להגברת מעורבותן בזירה הפלסטינית, בהמשך למאמץ לחזק את מעמדן כשחקניות אזוריות משפיעות, למורת רוחן של איחוד האמירויות וערב הסעודית. קטר מבססת את מעמדה מול ישראל באמצעות תרומתה להרגעת המצב ברצועה בסיוע בהיקף של 30 מיליון דולר בחודש לתושבי הרצועה ובמקביל, מנסה לקדם את ח'אלד משעל כמנהיג חמאס. טורקיה מעודדת טרור ופועלת לחיזוק המערך הצבאי של חמאס. שתיהן מקדמות את גישת האסלאם הפוליטי של "האחים המוסלמים", ובכך, בין היתר, דחפו את האמירויות לכונן יחסים נורמליים עם ישראל.

סיכום והמלצות

ההסכם עם איחוד האמירויות הוא הישג אסטרטגי משמעותי לישראל, הן בשל היתרונות הכלכליים והביטחוניים הגלומים בשיתוף פעולה אזורי, והן בשל ההתנתקות מהעוגן ומהווטו הפלסטיניים שמנעו קידום נורמליזציה בינה לבין העולם הערבי. עם זאת, ראוי שישראל תקדיש תשומת לב לכך שההסכם מחליש את הרשות הפלסטינית, שמצבה המשילולי, המדיני והכלכלי רעוע ממילא. אפשר שהמכה הנוספת שניחתה עליה בהיוודע דבר ההסכם אף יאיץ את קריסתה - תוצאה שאינה עולה בקנה אחד עם האינטרס הישראלי. התפרקות הרשות הפלסטינית תציב בפני

ישראל שורת אתגרים מורכבים הן בתחום הביטחוני והן בתחומים הכלכלי והאזרחי, עקב נטל האחריות ל-2.7 מיליון פלסטינים בגדה המערבית. יתר על כן, קריסת הרשות עלולה להאיץ מגמות לקראת מציאות של מדינה אחת בין הים לנהר. אתגר נוסף לישראל צפוי אם הנהגת הפת"ח תזנח את הדרך המדינית, תאמץ את דרך חמאס ותבחר בטרור ובאלימות. על מערכת הביטחון להיערך לאפשרות זו.

מסיבות אלה, חשוב להרגיע את ההנהגה הפלסטינית בכך שהסיפוח נדחה למועד לא ידוע, אם בכלל, ולפיכך למסגר בהקדם מחדש את מערכת היחסים בינה לבין ישראל ולקעקע את תפיסתה את התהליך כ"משחק סכום אפס", הגורסת שכל הישג ישראלי הוא בהכרח הפסד פלסטיני. דווקא בתנאים שנוצרו, ראוי שישראל תנקוט מול הרשות גישה תומכת, בדגש על מהלכים ותמורות שישפרו את משילותה ואת שליטתה האפקטיבית בשטחה. ובתוך כך יש לפעול לחידוש הפעלתם של מנגנוני התיאום הביטחוניים והאזרחיים, במקום המנגנונים עוקפי הרשות מול הציבור הפלסטיני, שהתפתחו מאז הופסקה הפעלתם. בנוסף, חשוב לנסות ולשלב את הרשות הפלסטינית במיזמים כלכליים וטכנולוגיים, שיפותחו בין ישראל לאיחוד אמירויות, ביניהם פיתוח חיסון לנגיף הקרונה, כך שהרשות תהיה חלק משיתוף הפעולה האזורי ותהנה מיתרונותיו.

ישראל צריכה להשקיע כל מאמץ אפשרי, בגיבוי אמריקאי ובשילוב איחוד האמירויות, מצרים וגם ירדן, בהרחבת שיתוף הפעולה האזורי והנורמליזציה עם מדינות המפרץ, בשלב ראשון בחריין ועומאן ובהמשך גם ערב הסעודית. עם זאת, אל לה ולדחוק את הרשות הפלסטינית לשוליים. נהפוך הוא – עליה לפעול לצירופה למערכת האזורית המתעצבת כך שנורמליזציה עם ישראל אינה מותנית בהכרח בהסדר דו-צדדי ישראלי-פלסטיני. במסגרת זו יש לרכז מאמץ אזורי ובינלאומי להחזרת הרשות הפלסטינית לשולחן המשא ומתן, כשתוכנית המאה של הנשיא טראמפ תהיה אחת מנקודות הייחוס להסדר.